

İKTİSAT BİLİMİNİN SINIRLARI ÜZERİNE: AYKIRI İKTİSAT YAKLAŞIMI

Uğur DÜNDAR*
Cüneyt DUMRUL**

ÖZ

Neo-klasik yaklaşımda geleneksel olarak bireylerin iktisadî insan özelliklerine sahip olduğu, firmaların ve tüketicilerin tam bilgiye erişebilecekleri ve optimizasyon kararları ile rasyonel hareket ettikleri varsayılmaktadır. Bu varsayımlar piyasalarda etkin tahsisin gerçekleştiğini ve kendi kendine etkin dengelere ulaşmanın mümkün olduğunu ima etmektedir. Neo-klasik iktisadın analizleri pozitivist epistemolojiye dayandığı için formel bir mantığa sahiptir. İktisat teorisinde diğer disiplinlerin yer alması neo-klasik yaklaşımın belirtilen varsayımlarının tartışılmasına yol açmıştır. Neo-klasik iktisadın varsayımları ve yöntemi aykırı iktisatçılar (Wackonomists) tarafından da eleştirilmektedir. Nitekim, aykırı iktisat (Wackonomics) yaklaşımı neo-klasik iktisadın belirtilen varsayımları ile metodolojik ve ampirik temellerine karşı çıkan bir perspektif sunmaktadır. Son yıllarda, aykırı iktisadın ilgi alanlarına dair teorik literatür oldukça hacim kazanmış; ancak, gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de fazlaca dikkate alınmamıştır. Bu çalışmada aykırı iktisat yaklaşımının ilgi alanları ve literatürü ele alınmaktadır. Çalışmada iktisatçıların aykırı iktisadın ilgi alanları üzerinde daha fazla araştırma yapmasının iktisadın daha bilimsel nitelikler kazanmasına katkıda bulunacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Neo-klasik İktisat Teorisi, Aykırı İktisat, Aykırı İktisadın Çalışma Alanları.

ON THE SCOPE OF ECONOMICS: WACKONOMICS APPROACH

ABSTRACT

The neo-classical approach has traditionally assumed that individuals are homo-economicus, firms and consumers have perfect information and are rational beings who make optimizing decisions. These assumptions imply that markets are allocatively efficient and perfectly self-correcting. Neo-classical analyses are based on positivist epistemology, and are therefore formally logical. The impacts of developments in other disciplines on economic theory have created debates on the assumptions of neo-classical economic theory. These assumptions and methodology have been also criticized by Wackonomists. Wackonomics presents an alternative economic theory which challenges neo-classical economic assumptions, and also its methodological and empirical basis. In the last years, there is a large body of theoretical literature on the Wackonomics’ study areas, but this literature has been usually ignored in developing countries and Turkey. This paper deals with this literature and the study areas of Wackonomics approach. The study reaches the conclusion that economics will become more scientific as economists study Wackonomics’ interest fields.

Keywords: Neo-Classical Economic Theory, Wackonomics, Wackonomics’ Interest Fields.

* Öğr. Gör. Erciyes Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü.

** Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

Makalenin kabul tarihi: Haziran 2010

GİRİŞ

İktisat biliminde teoriler, genellikle bireylerin ve firmaların çıkarlarını maksimize etmek için hareket ettikleri ve rasyonel davrandıkları yönündeki varsayımlardan hareketle oluşturulmaktadır. Ancak, 2002 yılında Nobel İktisat Ödülünü alan Daniel Kahneman'ın deyişiyle çoğu durumda bireyler-firmalar tercih yaparken ve karar alırken rasyonel davranmazlar. Bu durumda iktisat biliminin birey-firma davranışlarını açıklamada kullandığı rasyonel davranış varsayımına dayalı modeller işlememektedir. Esasında belirtilen varsayımlar önceden beri eleştirilmektedir. Zira, heterodoks iktisat anlayışı dâhilinde kurumsal ve tarihci iktisat okulları iktisat biliminin sınırlarının sadece matematiğe değil, aynı zamanda psikoloji ve sosyolojiye doğru genişlemesi gerektiği iddiası üzerine kurulmuştur. 1990'ların ikinci yarısından itibaren de aykırı iktisat (Wackonomics) olarak adlandırılabilir bir akım, belirtilen sınırları daha da genişletmiştir. Bu yaklaşımın düşünce özü heterodoks ve davranışsal iktisat anlayışına benzemektedir. Nitekim, heterodoks iktisatta da iktisat biliminin doğa bilimlerinde olduğu gibi tek disiplin ile oluşturulması ve bu surette iktisadi gerçekliğin anlaşılması söz konusu değildir (Savaş, 1999: 13-14). Belirtilen iddiayı destekleyecek en önemli argümanlar John Nash ve Daniel Kahneman'ın matematik ve psikoloji çalışmış olmalarıdır. Matematikçilerin iktisat literatüründeki yeri çok eskilere dayanmakla birlikte, iktisat biliminin (özellikle de neo-klasik iktisat teorisinin) temel varsayımlarını sorgulayan ve eleştiren (bu yönüyle de heterodoks iktisada benzeyen) aykırı iktisat yeni bir akım olarak son dönemde popüler olmuştur. İktisat bilimi sınırlarının genişlemesinde ve aykırı iktisat kavramının oluşmasında en önemli argümanlar, yine Daniel Kahneman'ın deyişiyle, bireylerin ve firmaların karar vermede değişmezlik, rasyonellik ve baskınlık varsayımlarını ihlâl etmeleridir. Bu noktada iktisat biliminde kullanılan ve bireysel-kurumsal karar verme ve seçim yapma davranışlarını kesin olarak belirlemeye çalışan mantıksal modeller de yetersiz kalmaktadır. Diğer taraftan, bireylerin ve firmaların rasyonel karar alma sürecinden sapmalarında miyopi etkisi önemli rol oynamaktadır. Karar alma sürecinin işleyişinde karar vericilerin miyopi etkisinde kalmaları irrasyonel kararların önemli bir nedenidir. İktisadi analizde giderek artan bir şekilde matematik, sosyoloji ve psikoloji kullanılması genel denge ve refah gibi normatif iktisat alanında yeni gelişmeleri de gündeme getirmiştir (Princeton Üniversitesi, 2002).

Bu yaklaşımın dikkat çektiği alanlarda uluslararası düzeyde önemli çalışmalar yapılmakta ve söz konusu çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Oysa, Türkiye'de ve birçok GOÜ'de ilgili konularda yeterli çalışma sunulmamaktadır. Belirtilen durumun belki de en önemli nedeni Türkiye'de ve birçok GOÜ'de esas olarak ekonomik istikrarsızlık, büyüme-kalkınma ve bölüşüm gibi sorunların hali hazırda çözülmemesi ve iktisatçıların bu konular üzerinde yoğunlaşmaları olabilir. ayrıca, henüz ekonomi üzerinde etkili olan bir çok sosyal olgunun analizinde kullanılacak verilerin tutulmaması, yetersiz olması veya

güvenilir olmaması da aykırı iktisadın konularının incelenmemesinde etkindir. Son olarak, aykırı iktisadın ilgi alanlarından birçoğunun Türkiye'deki ve birçok GOÜ'deki iktisat öğretiminde yer almaması; daha ziyade neo-klasik iktisada önem verilmesi ilgili konularda çalışılmasının önündeki bir diğer engeldir.

Bu çalışmanın amacı, iktisat bilimi temel varsayımlarını terk etmenin doğal sonucu olarak iktisadın yeni ilgi alanlarını tanıtmak ve literatürde yer alan gelişmeleri aktarmaktır. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde aykırı iktisadın ortaya çıkmasında etkili olan neo-klasik iktisat teorisine yönelik eleştirilerden bahsedilecektir. İkinci bölümde iktisat biliminin sınırlarını sosyoloji ve psikolojiye doğru genişlemesini sağlayan ve aykırı iktisat olarak adlandırılan yeni ekol hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, aykırı iktisat dâhilinde incelenebilecek ve iktisat biliminin kapsamını genişleten alanlar tanıtılmaktadır. Çalışmada aykırı iktisadın ilgi alanları tanıtılırken ilgili literatürdeki temel çalışmalar da ele alınacaktır.

I. NEO-KLASİK İKTİSADA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

19. yüzyıldan günümüze iktisat literatüründe hâkim yaklaşım olan neo-klasik iktisada yönelik eleştiriler son dönemde artmıştır. Söz konusu eleştirilerin en önemli kaynaklarından biri matematiksel yöntemlerin iktisat literatüründe bir araç olmaktan çıkıp amaç gibi yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Her ne kadar bilimde ölçülemeyeni ölçülür hale getirmek esas olsa da, iktisadî davranışı etkileyen etkenlerin doğa bilimlerindeki kadar az olmaması matematiksel modellerde önemli eksikliklere yol açmakta ve bu durum da sosyal gerçekliğin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Buna ilave olarak sosyal bilimlerde kontrollü deneylerin zorluğu (hatta imkânsızlığı), doğa bilimlerindeki yöntemlerin sosyal bilimlerde uygulanamayacağına göstergelerinden biridir. Belirtilenlere karşın, neo-klasik iktisat çerçevesinde oluşturulan matematiksel modellerde oldukça katı ve gerçek hayattan uzak varsayımlar ile sosyal gerçekliğin açıklanmasına çalışılmaktadır (Durusoy, 2008: 3–4).

Neo-klasik iktisadın yönetsel olarak eleştirilen başka bir yönü de, pozitivist özelliği nedeniyle modellemelerde postülaların ileri boyutta kullanılmasıdır. Böylesi bir durum iktisat biliminin diğer bilimlerle olan bağına zayıflatmakta; bilim olduğu konusunda tartışmaların hâlâ sürdüğü matematikle olan bağına ise güçlendirmektedir. Bu durum, hem sosyal bilimlerde hem de doğa bilimlerinde “metodolojik tekçiliğin” sonucudur. Böylece, doğa bilimlerinde olduğu gibi iktisatta da evrensel kanunlara ulaşılması amaçlanmaktadır. Ancak, böylesi bir çabanın sonucu iktisadî olguların anlaşılmasında toplumun tarihsel evriminin, sosyolojik, psikolojik ve kurumsal yapısının göz ardı edilmesi olmuştur (Durusoy, 2008: 7; 10; 12). Böylece, “metodolojik tekçilik”, “metodolojik sığılğa” neden olmuştur.

İktisat biliminde, değişim eğiliminde olmayan durumlar denge olarak adlandırılmakta ve denge durumunun analizinde üç yöntem kullanılmaktadır. Bun-

lardan ilki, denge koşullarını analiz eden statik yaklaşım; ikincisi, farklı iki denge durumunu karşılaştıran mukayeseli statik yaklaşım ve üçüncüsü bir denge durumundan diğerine geçiş nedenlerinin araştırıldığı dinamik analiz yöntemidir. Bu analizlerdeki zımnî varsayım dengenin kararlı olduğu; dengesizliklerin ise, arızî özellikler gösterdiği; Dengenin kararlı olduğunun; dengesizliğin de dengeye doğru hareket eden geçici bir durum olduğunun kabulü neo-klasik iktisadın piyasa mekanizmasının en uygun çözümü sunacağına yönelik görüşünün temel taşıdır. Zaten, 1950’li yıllardan sonra Walrasçı anlayışta gelişen mikro iktisadın temel sorunsalı da dengenin varlığının, tekliğinin ve istikrarının ispatı olmuştur. Oysa, iktisadî hayatta dengesizliklerin çok uzun bir dönem sürebilmesi ve oluşan dengelerin de optimal sonuçlara yol açmadığının görülmesi neo-klasik iktisada yönelik şüphe ve eleştirilerin artmasına yol açmıştır. Bu şüpheler doğrultusunda Avusturya ekolü neo-klasik iktisadın “piyasa dengesi” kavramına karşın “piyasa süreci” kavramından hareketle teoriler oluşturmaya çalışmıştır (Yay, 2004: 2, 6; Durusoy, 2008: 13).

Noe-klasik iktisada yönelik başka bir eleştiri de, kurumların etkisini göz ardı etmesi, iktisadî olguları Newtoncu bakış açısı ile değerlendirmesi ve iktisadî fizik bilimene yaklaştırmaya çalışmasıdır. Newtoncu yaklaşımda olgular arasındaki nedensellik ilişkileri zamandan bağımsızdır. Oysa, sosyal gerçeklikte olgular arasındaki ilişkiler zaman içerisinde oldukça değişken bir nitelik göstermekte ve bu yönüyle Newtoncu bakış açısı sosyal bilimlerde toplumsal gerçekliğin anlaşılmasında yanlış sonuçlar üretebilmektedir. Nitekim, Avusturya okuluna göre 19. yüzyılın fizik bilimi anlayışına göre oluşturulan neo-klasik iktisat yararlı sınırlarına ulaşmıştır ve bundan sonra iktisat biliminin felsefî kökleri diğer bilimlere doğru derinleştirilmelidir. Kaldı ki, doğa bilimlerinde dahi Newtoncu bakış açısı eleştirilmekte ve “Yeni Bilim” olarak adlandırılan bir anlayışla olgular arasındaki ilişkilerin çok yönlü olarak araştırılması gündeme gelmektedir (Yay, 2004: 6–7, 14–15; Tezel, 2007: 365, 367). Böylesi bir durum, iktisat biliminin de yönetsel olarak daha geniş bir perspektifte ele alınması gereğinin kanıtlarındandır.

Neo-klasik iktisatta, “iktisadî insan” (homo-economicus) ve “diğer koşullar sabit” (ceteris-paribus) gibi basitleştirici varsayımlar ile sonuçları etkileyecek son derece önemli sosyo-politik, kültürel, etik ve dinî faktörler analiz kapsamı dışında bırakılmaktadır. İktisat literatüründe özellikle iktisadî insan varsayımı, gerek geçerliliği gerekse sonuçlarının etkinliği konusunda oldukça eleştiri almaktadır (Tomer, 2001: 282). Nitekim, Kahneman ve Tversky (1979)’da belirsizliklerin varlığı halinde rasyonel davranışların ve sonuçların oluşmayabileceği iddia edilmektedir (Kahneman ve Tversky, 1979: 288–289). Ayrıca, birçok iktisadî faaliyette iktisadî insan varsayımı dışında ortak hareket etmenin daha etkin sonuçlara yol açtığı oyun teorisi ile ispatlanmaktadır. Başka bir deyişle, bireysel çıkarların toplumsal çıkarlar ile uyummayacağına ilişkin birçok durum söz konusudur. Böylesi bir durum, “ortak hareket eden insan (homo

corporatism)” veya bireysel çıkarlardan ziyade kültürel değerlerine göre hareket eden “toplumsal insan (homo sociologicus)” olarak adlandırılabilir kavramların iktisat literatüründe yer almasına neden olmuştur. Belirtilenlerin yanı sıra, “kurumsal iktisadî insan (homo institutional economicus)”, “sosyo-iktisadî insan (homo socio-economicus)” ve “insancıl iktisadî insan (homo humanistic economicus)” kavramları da iktisat literatüründe iktisadî insan varsayımına getirilen diğer alternatiflerdir (Tomer, 2001: 287–289; Bastien ve Cardoso, 2007: 118, 121; Özsoy, 2009: 178–179, 182).

Diğer şeyler sabit iken varsayımı ise, neo-klasik iktisatta ekonometrik tekniklerin doğası ile savunulmaktadır. Nitekim, ekonometrik tekniklerde model dışında bırakılmakla beraber, model dışı değişkenlerin iktisadî olgular üzerindeki etkisinin uygulamalı olarak ölçülmesi ve aralık testleri ile sapmaların belirlenmesi bu faktörlerin model dışı bırakılmasını haklı kılmamaktadır. Sosyal bilimlerin belirlenimci (deterministik) olmayan özelliğine ters düşen bu yaklaşım, iktisadî büyüme-kalkınma, ekonomik istikrarın sağlanması gibi konularda tüm ekonomiler için geçerli politika karmalarının oluşturulmasını da olanaksız kılmaktadır. Nitekim, Leijonhufud (1973)’e göre toplumun sosyo-politik yapısını dikkate almayan ve sadece neo-klasik iktisadın unsurlarına dayanan iktisat politikaları insanları mutsuz kılabilmekte ve toplum huzurunu bozabilmektedir. İktisatçıların sosyo-kültürel yapıyı algılamalarında ve dünya anlayışlarında karmaşıklıkların ve belirsizliklerin bulunması, ekonomi politikaları oluşturulurken miyopiye yol açmaktadır. Belki daha da önemlisi, iktisatçıların sosyo-kültürel unsurları dışsal değişken olarak algılamaları, sosyal bilimlerin sistematik yaklaşım geleneğine ters düşmektedir (Leijonhufud, 1973: 327). IMF’nin uluslararası parasal istikrarın sağlanmasında ödeme gücünü yaşayan ülkelere önerdiği politikaların başarısız olmasının temelinde yatan faktörlerden biri de ekonomi politikanın belirlenimci olmayan özelliğidir.

II. İKTİSAT BİLİMİ SINIRLARININ YENİDEN BELİRLENMESİ

2000’li yıllara girildiğinde sosyo-politik, sosyo-kültürel, ahlakî ve dinî özelliklerin, büyüme-kalkınma ve ekonomik istikrar gibi ekonomik değişkenler üzerindeki yadsınamaz etkileri dikkate alınarak, bu değişkenlerin politika karmaları oluşturulurken göz önünde tutulması gereği anlaşılmıştır. Bu bağlamda neo-klasik iktisadın en önemli varsayımı olan *iktisadî insan* varsayımı sorgulanmaya başlanmış ve bu varsayımın yeniden tanımlanmasının zorunluluğu da anlaşılmıştır. Neo-klasik iktisatta kullanılan temel varsayımların yeniden tanımlanmasının gerekliliği, iktisatçıların tüm değer yargılarını bir kenara bırakarak uzmanlık alanlarının sınırlarını yeniden belirleme zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Ödemeler dengesi, döviz kurları ve faiz oranları gibi klasik iktisadın temel denge unsurlarının yanında sosyo-kültürel konuların iktisat biliminin analiz kapsamına alınması bilim insanının temel özelliklerinden olan şüpheciliğin bir gereği olarak görülmektedir. Burada sosyal bilimlerin tek bir sosyal bilim dalı altında toplanmakta olduğu gibi bir yorum çıksa da, diğer sosyal bi-

limlere kıyasla kullandığı analiz yöntemlerinin zenginliği nedeniyle iktisat biliminin sosyologların çalışma alanına giren konulara doğru genişlediği de görülmektedir. Esasında iktisat bilimi diğer sosyal bilimlere göre sınırlarını genişletme konusunda daha avantajlı bir konumdadır. Nitekim, Lazear (1999)'a göre iktisat bilimi fizik bilimler gibi gerçek bir bilim dalıdır ve diğer sosyal bilimlerden üç özelliği nedeniyle farklılık göstermektedir. Bunlar, iktisat teorilerinin matematiksel modellere dayandırılabilmesi ve etkinlik bağlamında diğer sosyal bilimlerden ihmal edilen konuların analiz kapsamına alınabilmesi ve iktisat teorilerinde kurulan modellerin gelişmiş istatistik tekniklerle sınanabilmesidir (Lazear, 1999: 2-6).

Ancak bu noktada bir dezavantaj da söz konusu olmuştur. Söz konusu dezavantaj neo-klasik yaklaşımın iktisat bilimindeki hâkimiyeti ile matematiksel araçların tarihsel ve kurumsal geçmiş göz ardı edilerek kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Neo-klasik yaklaşım iktisat biliminin ileri düzeyde pozitivist ve ampirist olmasına katkıda bulunmuş; ancak, felsefî ve tarihsel özelliklerinden kopmasına da neden olmuştur. Her ne kadar iktisat literatüründe önemli bir hâkimiyeti söz konusu olsa da neo-klasik iktisat anlayışına karşı çıkan ve iktisat bilimini kurumsalcı-tarihçi ve felsefî boyutlarla ele alan ekoller de gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Bunlardan en öne çıkanlar Avusturya Okulu, Post-Keynesyen Okul, Tarihçi Okul ve Kurumcu İktisat Ekolüdür (Yay, 2004: 1). Bu yaklaşımların ileri sürdüğü “asimetrik bilgi”, “sahip-yönetici sorunları”, “fırsatçılık veya oportünizm”, “gizli anlaşmalar” gibi kavramlar neo-klasik iktisada yönelik eleştiriler dahilinde gelişmiştir (Nelson, 2001: 205). Belirtilen yaklaşımlara ilave olarak, *aykırı iktisat* olarak adlandırılan ve iktisat biliminin kapsamını formel disiplini dışına çıkaran, iktisat disiplini ile diğer disiplinler arasında çağdaş yorumlar getiren ve sosyo-kültürel olguları iktisat bilimi kapsamında analiz edilmesi gerektiğini savunan bir yaklaşım da son dönemde gelişmeye başlamıştır.

Aykırı iktisat kavramını literatüre Lowell Taylor kazandırmıştır. Taylor, rasyonel birey varsayımının sadece iktisadî insan (homo-economicus) varsayımının varlığı halinde geçerli olduğunu; ancak, gerçek hayatta insanların çoğu kez kültürel, siyasî, ahlâkî ve dinî nedenlerle rasyonel davranmadıklarını; dolayısıyla, iktisadî insan varsayımının sonuçlarının görülmediğini ileri sürmektedir. Aykırı iktisat yaklaşımı, ortodoks yaklaşımın iktisat teorisindeki emperyalizmine karşı bir tepkidir. Böylece, iktisadî olguların analizinde klasik ve neo-klasik iktisadın tanımları, varsayımları ve analiz araçları dogmatik bir derecede iktisat biliminde kullanılmaktadır. Aykırı iktisat yaklaşımı ise, birçok iktisatçının gereksiz; hatta, bazen saçma bulduğu konuları iktisadî analiz çerçevesinde ele almaktadır (Khalil, 1995: 41; Taylor, 2000).

Bu çalışmada Wackonomics'in Türkçe karşılığı olarak “aykırı iktisat” kavramı kullanılmıştır; ancak, bu kavramın yerleşik bir kavram olmadığına belirtilmesi gerekmektedir.

III. AYKIRI İKTİSADIN İLĞİ ALANLARI

Yeni bir ekol olan aykırı iktisat yaklaşımını benimseyen iktisatçıların çalışmalarını, akademik iktisat (*economics of economics*), futbol veya spor iktisadı (*economics of football*), inanç iktisadı (*economics of religious*), sağlık veya ötenazi iktisadı (*economics of euthanasia*), hukuk iktisadı (*economics of law*) ve suç iktisadı (*crime economics*) olmak üzere altı başlık altında toplamak mümkündür. Aşağıda yer alan kısımlarda aykırı iktisadın belirtilen alt dalları ele alınacaktır.

A. AKADEMİK İKTİSAT

Akademik iktisat, aykırı iktisat literatüründe en popüler olanlardan biridir. Akademik iktisadın uğraş alanı, iktisatçıların davranışları ve bir meslek olarak iktisadın karakteristik özelliklerini incelemektir. Bu bağlamda akademik iktisat daha çok iktisatçıların ilgi alanlarını sınıflandırma ve performanslarını ölçme çabalarını içermektedir. İktisatçıların karakteristik özelliklerinin analizi ile iktisat eğitimi veren üniversitelerin performanslarının değerlendirilmesi, iktisatçıların eğitimi, iktisatçıların yayınlar konusundaki alışkanlıkları ve iktisatçılara ilişkin işgücü piyasası gibi konular da akademik iktisadın ilgi alanına girmektedir (Coupe, 2004: 197). Bu alanda çalışan iktisatçıların birçoğunun kamusal tercihler ve pazarlanamayan mallar konusunda uzmanlaştıkları görülmektedir. Türkiye’de bu konu kamu ekonomisi uzmanlık alanında yer alırken; dünyada ise, iktisat biliminin bir alt dalı olarak görülmektedir.

Leijonhufvud (1973), Colander ve Klamer (1987), Stephan (1996), Colander (2003, 2004), Diamond (1996), Coupe (2000a, 2000b, 2004), Frey ve Eichenberger (1993), Wyplosz (1998), Kocher ve Sutter (2000), Ellison (2002a, 2002b), Sutter vd. (2002), Sutter ve Kocher (2003, 2004), Süßmuth vd. (2006) akademik iktisat alanında yapılan önemli çalışmalardan birkaçıdır. Ayrıca, Fransa’da Pierre Phillips Combes (CEPR), Belçika’da Luc Bouwens (Louvain Catholic Üniversitesi), Kıbrıs Rum Kesimi’nde Pantelis Kaleitzidakis (Kıbrıs Üniversitesi), Portekiz’de Paulo Guimares (Minho Üniversitesi), İspanya’da Antonio Garcia Romero (Madrid Üniversitesi) ve Almanya’da Heinrich Urprung (Konstanz Üniversitesi) ülke uygulamaları ile bu alana önemli katkılar yapan iktisatçılardır (Taylor, 2000). Yukarıda sayılan çalışmalarda iktisat eğitiminin hangi temellerde yapılması gerektiği; bir bilim adamı olarak iktisatçının eğitim aşamaları; iktisat mesleğine ilişkin işgücü piyasası ve özellikleri; dünya genelinde iktisatçıların, iktisat eğitimi veren üniversitelerin ve iktisat yayınlarının sıralaması; Avrupa ve ABD’de iktisat biliminin ele alınma metodolojisi ve bu iktisatçıları arasındaki farklılıklar; iktisatçıların politik önerilerini etkileyen unsurlar; iktisada ilişkin yayınların bir piyasa olarak özellikleri; iktisat biliminde yapılan ortak yayınlarda görülen gelişmeler ve iktisat bilimindeki çalışma konuları ele alınmıştır.

Akademik iktisat konusunda yapılan çalışmalarda oldukça ilginç sonuçlara ulaşılmaktadır. Bunlardan Coupe (2000b)'ye göre, 1970 yılı için dünyada en iyi beş iktisat bölümü yayınlar itibariyle sırasıyla Chicago Üniversitesi, Princeton Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, Madison Üniversitesi ve Stanford Üniversitesi olarak belirlenmiştir (Coupe, 2000b: 6). Coupe (2000a)'da ise, iktisatçılar yayınlarına göre sıralanmış ve dünya genelinde en iyi iktisatçıların Peter C. Phillips (Yale Üniversitesi), Jean Tirole (Toulouse Üniversitesi), James J. Heckman (Chicago Üniversitesi), Alan B. Kruger (Princeton Üniversitesi), Joseph E. Stiglitz (Dünya Bankası) olduğu iddia edilmiştir. Çalışmada Econlit taramasında atıf temelinde en iyi beş periyodun ise, "American Economic Review", "Econometrica", "Journal of Political Economics", "Quarterly Journal of Economics", ve "Journal of Monetary Economics" olduğu belirtilmiştir (Coupe, 2000a: 70; 92).

B. SPOR İKTİSADI

Sportif faaliyetlere ilişkin verilerin kullanılarak iktisadi perspektif içinde analiz edilmesi aykırı iktisadın diğer bir ilgi alanını oluşturmaktadır. Spor iktisadi oldukça geniş bir alanı kapsamakta ve büyük ölçüde Buchanan'ın klüp mallar teorisi ile analiz edilmektedir. Sportif faaliyetlerin çeşitliliği nedeniyle spor iktisadi olimpiyat ekonomisi, basketbol ekonomisi ve futbol ekonomisi gibi alt kollara ayrılmıştır. Bunlar içinde en ilgi göreni futbol ekonomisidir (Cornes ve Sandler, 1991). Spor iktisadının son dönemlerde önem kazanmasında etkili bir faktör de bahislerle ilgilidir. Nitekim, yasal ve yasal olmayan bahis piyasası dünya genelinde internetin de sağladığı olanaklarla oldukça yüksek bir işlem hacmi kazanmıştır. Böylesi bir gelişme iktisatçılar için önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Sloane (1971), Ramsay (1975), Bird (1982), Peel ve Thomas (1992), Baimbridge, Cameron ve Dawson (1996), Dobson ve Goddard (1996), Simmons (1996), Allan ve Dennis (1997), Dobson ve Goddard (1998), Peel ve Thomas (1998), Carmichael vd. (1999), Carmichael vd. (2000), Koning (2000) Rosen ve Sanderson (2001) bu alanda yapılan önemli çalışmalardan sadece bir kaçıdır. Bu çalışmalarda sportif faaliyetlerin medya yayınları ve bunun piyasası; sportif faaliyetlerin oluşturduğu turizm; sportif faaliyetlere ilişkin üretim ve talep fonksiyonu ile bunlara ilişkin esneklikler; bu faaliyetlerden elde edilen gelir ve gelirin iktisadi birimler arasındaki paylaşımı; taraftar desteğinin (veya sportif faaliyette seyirci katılımının) maç sonuçlarına etkisi; kulüplerin veya takımların fayda fonksiyonları; kulüpler arasındaki transfer piyasası yoluyla oluşan emek piyasaları ve bu piyasaların rekabetçi dengeler açısından yapısı; spor kulüplerinin bir firma olarak etkinliği gibi konular ele alınmıştır.

C. İNANÇ İKTİSADI

Tüketim ve tasarruf gibi makroekonomik değişkenlerin ve rekabet ile kâr amacı bulunmayan kuruluşların mikroekonomik davranışlarının oluşmasında

hayat anlayışı ve değer yargıları sisteminin önemli etkileri vardır. Hayat anlayışı ve değer yargıları sistemi büyük ölçüde dinî-ahlâkî öğretiler zincirinin bir parçasıdır. Gerek makroekonomik politikaların oluşturulmasında ve gerekse mikroekonomik yapının işleyişinde formel kurallar yanında informal kurallar bütünü olarak adlandırılabilir değer yargıları sisteminin etkisi yadsınmaz. Diğer yandan, değer yargı sistemi açısından homojen bir toplum yapısından bahsedilemeyeceğinden üniter devlet yapısını oluşturan heterojen grupların ibadet talepleri ve bunun kamusal arzı ile denetlenme gereği, bu hizmetleri klüp mal şeklinde kamusal bir mal konumuna getirmektedir. Ayrıca, John Galbraith, iktisadın %95'inin teoloji (Galbraith burada etik ve değer yargılarının temel kaynağını inançlar sistemi olarak görmektedir); geri kalan kısmının ise, diğer bilimlerin karışımından oluştuğunu belirterek inançların iktisadî analize dâhil edilmesi gereğini desteklemiştir. Emory Üniversitesi'nden Profesör John P. Gunneman'a göre modern ekonomik yapının temel metaforlarını sosyal sermaye, kültürel sermaye ve inanç sermayesi oluşturmaktadır (Steinfels, 1999). Literatürde piyasaların kendi iç etik kaynaklarının olmadığı; tam aksine, piyasa birimlerinin etik değerlerinin piyasaya yön verdiği belirtilmekte ve yeni paradigmalar ile etik kurallarının piyasa güçlerini yönlendirdiği iddia edilmektedir (Durst, 2008). İktisat ve teoloji bilimi arasındaki bu etkileşimi, inanç iktisadının bireylerin yaşam sonrası fayda maksimizasyonu ile ilgili olduğu ve yaşadıkları döneme ilişkin değer yargılarının ihmal edilebileceğini savunan iktisatçılar da mevcuttur.

İnanç iktisadı, üzerinde oldukça yoğun çalışılan bir aykırı iktisat konusudur. Bununla birlikte, Iannaccone (1990, 1991, 1994, 1995, 1998), Kuran (1993, 1996, 1997), Iannaccone, Finke ve Stark (1997), Chiswick (1983, 1985, 1993), Carlton ve Weiss (2001) ilgili literatürün önemli çalışmalarındandır. Bu çalışmalarda dinî inanç sistemlerinin, davranışların ve mezheplerin rekabete, serbest piyasaya, üretim ve tüketim fonksiyonlarına etkileri gibi sıra dışı konular incelenmiştir. Ayrıca, söz konusu çalışmalarda dinî inançlar ile her türlü iktisadî faaliyetlerdeki risk davranışı arasındaki ilişkiler; inanç turizmi ve farklı dinlere mensup olanların beşerî sermaye birikimleri ve iş tercihleri arasındaki farklar da ele alınmıştır. İnanç iktisadı ile ilgili yayımlanan 200'ü aşkın makale ve uygulamalı çalışmanın sonuçlarının değerlendirildiği Iannaccone (1998) ayrıca belirtmek yerinde olacaktır.

D. ÖTENAZİ İKTİSADI: ETİK PROBLEM, “HAYATIN-SAĞLIĞIN DEĞERİ”

Sağlık iktisadına ilişkin literatür 1965'li yıllara kadar gitmektedir. Sağlık hizmetleri piyasasında tüketici egemenliğinin olmaması (bilgi eksikliği) ve hastalık riskinin önceden hesaplanamaması sağlık personelinin teşhis ve tedavi özgürlüğü ile birleştiğinde ekonomik-tekniğin etkinliğinin sağlanması tamamen sağlık personeline bağlı kalmaktadır. İnsan hayatının değeri dikkate alındığında, çoğu kez bu piyasalarda ekonomik etkinlik yerini teşhis-tedavi etkinliğine bı-

rakmaktadır. Sağlık iktisadı, insan hayatının ve sağlığının değeri gibi değer yargılarını ve ölçüm problemlerini içeren son derece karmaşık bir aykırı iktisat dalıdır. Bu piyasada rasyonel davranışın sağlanmasında, alıcılar açısından bilgi eksikliği ve hizmet, sunucular açısından teşhis-tedavi etkinliği ve bilgi birikimi ile teknoloji seviyesi kadar inançlar sistemi ve değer yargıları da önemlidir (Dündar, 1995: 43–118).

Sağlık iktisadının literatüre girişi her ne kadar eski olsa da, insan hayatının değerinin belirlenmesi ve bireysel özgürlükler çerçevesinde ölüm hakkı son yıllarda sıkça ele alınmıştır. Hatta, Belçika Parlamentosu'nda ötenazi isteğinin bir hak olup olmadığı tartışılmıştır. İstirap çeken ve bu nedenle de hayat kalitesi düşen bireylerin hayatlarına son verme hakkı olup olmadığı yolundaki tartışmalar insan hakları, hukuk, etik ve dinî açıdan tartışılmalı gelsin; iktisatçılar da bu tartışmanın dışında kalmak istememişlerdir. Nitekim, ölümü bekleyen ağır hastalara ötenazi hakkı tanınmasının ekonomik boyutları da söz konusudur. Ostheimer (1980), Sawyer (1982), Viscusi (1993), Posner (1995), Byrne ve Thompson (2000) ve Heasell ve Paton (2001) ötenazi iktisadının önemli çalışmaları arasında yer almaktadır. Bu çalışmalarda ötenaziye karşı zamanla değişen bakış açısı ve bu bakış açısına ilişkin saha araştırmaları, hayat sigortaları, sağlık konusundaki ekonomik riskler gibi konular ele alınmıştır.

E. HUKUK İKTİSADI

Keynesyen genişletici maliye politikaları sonrası, kamu harcamalarındaki hızlı artış kamusal harcamalarda etkinlik tartışmalarını da gündeme getirmiştir. Kamu harcamalarını yatırım ve hizmet karşılığı olduğu için verimli varsayan iktisatçılar yanında, transfer niteliğindeki harcamaların verimsiz olduğunu savunan iktisatçılar da vardır. Hatta, kamunun sadece transfer harcamalarının değil yatırım harcamalarının da verimsizliğe yol açtığını iddia eden iktisatçılar literatürde ağırlık kazanmaktadır. Bu nedenle günümüzde küçük; ancak, düzenleyici rol üstlenen, kaynakları etkin kullanan devlet modeli büyük ölçüde kabul görmektedir. Özellikle, Türkiye gibi kamu kesiminde yolsuzluk ve rüşvet batağına saplanmış az gelişmiş ülkelerde kamusal harcamaların denetlenmesi daha bir önem kazanmaktadır. Nitekim, uluslararası yolsuzluk-rüşvet endeksini hazırlayan Uluslararası Şeffaflık (Transparency International) Kuruluşu'nun 2008 yılı raporuna göre, Türkiye 4,6'lık skorla (sıfıra yaklaştıkça yolsuzluk artmakta; 10'a yaklaştıkça azalmaktadır) ele alınan ülkeler arasında 58. sırada yer almaktadır (Uluslararası Şeffaflık Kuruluşu, 2008).

Diğer taraftan, bazı piyasaların kırılğan yapısı ve etkin dengelerde işleme-
mesi (özellikle tekelleşme eğilimleri) düzenleme içerikli kamu müdahalelerini gerekli kılabilmektedir. Bu nedenle, piyasalarda kamu çıkarları adına rekabetin tesisi ve korunması kamu politikalarının önemli bir amacı haline gelmiştir (Posner, 1974: 335). Ayrıca, çağdaş büyüme modellerinde iktisadî büyümenin temel kaynaklarından olan teknolojik gelişmeye yönelik çabaların ve yenilikle-

rin, fikrî mülkiyet hakları ve patentler ile korunması gerekmektedir. Belirtilen amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan kurumların yasal varlıkları ve düzenleme içerikli müdahaleleri, hukukî nitelikler taşımakta ve hukuk iktisadının önemi artmaktadır.

Hukuk ve iktisadın bir ekol olarak birlikte ele alındığı Anayasal İktisat Okulu malî disiplinin sağlanmasında getirdiği önerilerle aykırı iktisat içinde ayrı bir yere sahiptir. Bu ekolün mensuplarına göre, yasallık ilkesi gereği maliye ve fon politikalarının bir kanun tasarısı ile ulusal parlamentodan geçirilme zorunluluğu malî disiplinin sağlanması için ülkelerde genel geçer bir uygulamadır. Ancak, denetimin iyi işlemediği ülkelerde vergi gelirlerinin harcanması bazı sorunlara yol açmaktadır. Bütçe yasasında harcamalar ve gelirler arasındaki fark kadar yürütmeye borçlanma yetkisi verilmesine karşın, bütçe disiplininin sağlanmadığı durumlarda (başka bir deyişle, keyfî olarak hazırlanan bütçelerle samimiyet ilkesinin ihlâli) ve bütçe dışında kalan gelir ve harcamaların bulunması (başka bir deyişle, birlik ve genellik ilkelerinden sapmalar) ile etkinsizlik daha da artmaktadır. Kamu gelir, harcama ve borçlanma politikalarına anayasal sınırlamalar getirmek suretiyle kamu kesimini denetlemeyi öngören Anayasal İktisat Ekolü hukuk iktisadının bir alt kolu olarak görülebilmektedir.

Yukarıda belirtilen gelişmeler, hem devlet hem de özel sektör iktisadî faaliyetlerinin kamu çıkarları ile uyum göstermesi için iktisat biliminin hukuk bilimi ile bağının artmasına neden olmuştur. Özellikle son yıllarda hukuk ile iktisadın ortak bir disiplinde buluşması, piyasa ekonomisinin yeni yeni yerleşmeye başladığı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha da önem kazanmaktadır. Nitekim, piyasa ekonomisinin birçok hukukî kurum ile birlikte yönlendirilmesi ve piyasa aksaklıklarının ikinci en iyi teoremi bağlamında giderilmesi bir gerek olarak görülmektedir. Piyasalardaki tekelleşme eğilimlerinin giderilmesi, rekabetin sürmesi, yeniliklerin ve teknolojik gelişmenin özel mal haline getirilmesi ve kamunun iktisadî faaliyetlerinin yolsuzluklara neden olmayacak bir şekilde uygulanması bağlamında hukuk sisteminin ve kurumların tesis edilmesi hukukçunun ve iktisatçının işbirliğini gerektirmektedir.

Yasal düzenlemelerin makro ve mikroekonomik büyüklükler üzerindeki etkilerinin çok önemli olduğunun farkına varılması da hukuk iktisadının önemi ve konu ile ilgili çalışmaları artırmıştır. Nitekim, *Journal of Economic Literature* sınıflandırmasında “Hukuk ve Ekonomi”nin yer alması ve konuya ilişkin akademik dergilerin yayınlanması, hukuk iktisadî çalışan bilim insanlarının Nobel ödülü alması bilim dünyasında konuya verilen önemi göstermektedir (Gürpınar, 2008: 161–163). Llewellyn (1925), Klevorick (1975), Scheiber (1981), Posner (1973, 1974, 1979a, 1979b, 1980, 1981, 1998, 1999, 2005, 2007), Parisi (2003, 2004a, 2004b), Bussani vd. (2003) hukuk iktisadının önemli çalışmalarından sadece bir kaçıdır. Bu çalışmalarda hukukî düzenlemelerin mülkiyet hakları ile piyasalar üzerindeki etkileri, hukukî kurumların, yasal süreçlerin ve yargısal yönetimin ekonomi üzerindeki etkileri, faydacılığın hukuk

sistemindeki yansımaları, farklı iktisat teorilerinin hukuk bilimi açısından değerlendirilmesi, entelektüel birikimin mülkiyet haklarının iktisadî olarak değerlendirilmesi, satış yasalarındaki garantilerin etkileri gibi konular ele alınmıştır.

F. SUÇ İKTİSADI

Kamusal mallar, dışsalıkların büyüklüğüne göre yerel, milli ve uluslararası kamusal mallar olarak sınıflandırılmaktadır. Uyuşturucu, kara para, silah-insan ticareti gibi suçlarla mücadelede uluslararası işbirliğinin zorunlu olması, suç ve suç şebekeleri ile mücadele programlarını uluslararası kamusal mal konumuna getirmektedir. Başka bir deyişle, suçun varlığı iktisadî anlamda uluslararası düzeyde bir arz-talep ilişkisi yaratmaktadır. Belirtilen arz-talep ilişkisinde bir yanda suçlu arz edenler; diğer yanda da, suça karşı korunmayı talep edenler bulunmaktadır. Böylesi bir durum, suçun dolaylı ve dolaysız maliyetlerinin ortaya konarak suçla mücadelede fayda-maliyet analizlerini gerekli kılmaktadır (Vujic, 2009: 1-2). Suç ve suç şebekeleri ile mücadelede suç finansman kaynaklarının bulunması ve suç sayılan işlemler konusunda uluslararası hukukî tanımların koordinasyonu da son derece önemlidir. Böylesi bir durum ise, suç ekonomisinin iktisadî boyutta ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, ulusal düzeyde kamusal mal olarak suçların önlenmesi gereği, suçla mücadelede genel bütçeden tahsis edilecek kaynakların büyüklüğü, kaynakların etkin kullanımı gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Ulusal kamusal mal olarak suçların önlenmesinde bütçesel finansman ve etkinlik konuları suç iktisadı kapsamında analiz edilmektedir.

Suç iktisadı konusunda yapılan çalışmaların sayısı da son yıllarda artmıştır. Becker (1968), Cameron (1988), Vazquez ve Seaman (1997), Ayres ve Levitt (1998), Freeman (1999), Levitt (1996, 1998, 2004), Medoff (1999), Donohue ve Levitt (2001) suç iktisadı alanında yapılmış olan önemli çalışmalardan sadece birkaçıdır. Bu çalışmalarda suçların genel denge yaklaşımı içinde analizi; suçların arzı ve suçlardan elde edilen gelirler; suçlarla mücadelenin iktisadî getirileri; suçların ve cezaların iktisadî özellikleri; gizli tanıkların korunmasının pozitif dışsalıkları; hükümlü sayısı ile suç oranları arasındaki ilişki; çocuk ve gençlerin işlediği suçların ekonomik ve demografik nedenleri; iktisadî koşulların, ücret artışlarının yaş düzeyinin, kanunî yapının ve gücün suçlar üzerindeki etkileri gibi konular ele alınmıştır. Bunlara ilave olarak da yolsuzluk ve rüşvet gibi konuların kamudaki etkinlik üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalar da suç iktisadı kapsamında ele alınmaktadır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Neo-klasik yaklaşım kullandığı yöntemler ve varsayımlar itibariyle ilk gelişiminden beri önemli eleştiriler almıştır. Nitekim, bu yaklaşım pozitivist bir anlayışla matematiksel yöntemleri oldukça güçlü bir şekilde iktisat bilimine empoze etmiş; iktisat bilimini ampirizm ile temellendirmeye çalışmıştır. Esasında böylesi bir metodoloji ile neo-klasik yaklaşım sosyal bilimlerin belirle-

nimci olmayan özelliğini gidermeyi amaçlamıştır. Bu çabanın sonucu ise, iktisat biliminin entelektüel alanının felsefî açıdan gerilemesidir. Esasında neo-klasik yaklaşım belirtilen metodolojisi en baştan beri kurumcu ve tarihçi okullar tarafından eleştirilmiş; ancak, literatürde iddia edildiği üzere iktisadî emperyalizmin bilimsel alanda da görülen etkisi ile uzun bir dönem hüküm sürmüştür. Zira, literatürde neo-klasik iktisadın yöntemleri doğrultusunda ekonometrik uygulaması olmayan çalışmalara itibar edilmemektedir. Oysa insanların duyguları, milletlerin karakteristik özellikleri, tarihsel geçmiş gibi olgular ekonomi üzerinde son derece etkili olabilmekte ve neo-klasik yaklaşım bu olguları göz ardı etmektedir. Belirtilen yönleri ile neo-klasik yaklaşım son derece eleştiriye açıktır.

Neo-klasik yaklaşıma yönelik eleştiriler 2000’li yıllardan itibaren oldukça yoğunlaşmıştır. Bunlardan en dikkat çeken aykırı iktisatçı olarak adlandırılan bilim insanlarının temellerini attığı aykırı iktisat yaklaşımıdır. Aykırı iktisatçıları diğer meslektaşlarından ayıran en önemli özellik, birçok iktisatçı tarafından gereksiz ve zorlama bir uğraş olarak görülen sosyal olguları iktisat bilimi dâhilinde ele almaları ve bu yönde bir analiz çerçevesi hazırlamaya çalışmalarıdır. Böylesi bir çabayla iktisat biliminin diğer sosyal bilim dalları ile olan bağı kuvvetlendirmek amaçlanmaktadır. Bilgi toplumu ve dijital devrimin yaşandığı günümüzde, aykırı iktisadın uğraş alanları ülkemizde iktisatçıları tarafından fazlaca işlenmemektedir. Böylesi bir durum üç faktöre bağlı olarak açıklanabilir. Bunlardan ilki, az gelişmiş ülke olmanın getirdiği ekonomik istikrarsızlık, büyüme-kalkınma ve bölüşüm gibi sorunların halen gündemi işgal eden konular olmasıdır. İkinci faktör, sosyal olguların analizinde kullanılacak verilerin tutulmaması, yetersiz olması veya güvenilir olmamasıdır. Üçüncü faktör ise, aykırı iktisadın ilgi alanlarından birçoğunun Türkiye’deki iktisat eğitiminde yer almamasıdır. Kronik bütçe açıkları, cari açık, borç yönetimi ve kamu kesiminde etkinliğin sağlanması gibi sorunların çözülmemiş olması nedeniyle aykırı iktisat konularının ikinci plana itilmesi ilk bakışta mantıklı gibi gelse de, ilgili konular dikkate alındığında bunların ivedilikle çalışılması gereken verimli alanlar olduğu anlaşılacaktır.

Aykırı iktisadın ilgi alanlarında yapılan çalışmalar, disiplinler arası bir özellik arz etmektedir. Bu nedenle iktisatçıların bir yandan diğer disiplinlerle ilgili entelektüel birikimlerini artırmaları; diğer yandan da, diğer disiplinlerde uzmanlaşan bilim insanları ile ortaklaşa çalışmaları gerekmektedir. Sonuç olarak, aykırı iktisadın konularının iktisat literatüründe daha fazla ele alınması iktisadın bilimselliğine önemli katkılarda bulunacak; sosyal gerçekliğin ve iktisadî olgular arasındaki ilişkilerin daha net bir şekilde ortaya çıkmasında yararlı olacaktır. Bu suretle iktisat politikasının etkinliği de artacaktır.

KAYNAKÇA

- AYRES, Ian ve Steven D. LEVITT; (1998), “Measuring Positive Externalities from Unobservable Victim Precaution: An Empirical Analysis of Lojack”, **Quarterly Journal of Economics**, 113(1), ss. 43–77.
- BAIMBRIDGE, Mark; Samuel CAMERON; Peter DOWSON; (1996), “Satellite Television and the Demand for Football: A Whole New Ball Game?” **Scottish Journal of Political Economy**, 43(1), ss. 317-333.
- BASTIEN, Carlos ve Jose Luis CARDOSO; (2007), “From *Homo Economicus* to *Homo Corporativus*: A Neglected Critique of Neoclassical Economics”, **The Journal of Socio-Economics**, 36(1), ss. 118–127.
- BECKER, Gary S.; (1968), “Crime and Punishment: An Economic Approach”, **The Journal of Political Economy**, 76(2), ss. 169–217.
- BIRD, Peter J. W. N.; (1982), “The Demand for League Football”, **Applied Economics**, 14(6), ss. 637–649.
- BUCHANAN James M., (1991), “Klüplerin Ekonomik Teorisi”, iç. **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat**, Der. Aytaç EKER ve Coşkun Can AKTAN, İzmir, ss. 231–254.
- BUSSANI, Mauro; Vernon Valentine PALMER ve Francesco PARISI; (2003), “Liability for Pure Financial Loss in Europe: An Economic Restatement” **The American Journal of Comparative Law**, 51(1), ss. 113–162.
- BYRNE, Margaret M. ve Peter THOMPSON; (2000), “Death and Dignity Terminal Illness and The Market for Non-Treatment”, **Journal of Public Economics**, 76(2), ss. 263–294.
- CAMERON, Samuel; (1988), “The Economics of Crime Deterrence: A Survey of Theory and Evidence”, **Kyklos**, 41(2), ss. 301–323.
- CARMICHAEL, Fiona; Dennis THOMAS ve Robert WARD; (2000), “Team Performance: The Case of English Premiership Football”, **Managerial and Decision Economics**, 21(1), ss. 31–45.
- CARMICHAEL, Fiona; David FORREST ve Robert SIMMONS; (1999), “The Labour Market in Association Football: Who Gets Transferred and For How Much?”, **Bulletin of Economic Research**, 51(2), ss. 125–150.
- CARLTON, Dennis W. ve Avi WEISS; (2001), “The Economics of Religion, Jewish Survival, and Jewish Attitudes Toward Competition in Torah Education”, **Journal of Legal Studies**, 30(1), ss. 253–275.
- CHISWICK, Barry R.; (1983), “The Earnings and Human Capital of American Jews”, **Jornal of Human Resources**, 18(3), ss. 313–336.

- CHISWICK, Barry R.; (1985), “The Labor Market Status of American Jews: Patterns and Determinants”, iç. **American Jewish Yearbook**, Ed. Van W. A. Horne, ss. 131–153.
- CHISWICK, Barry R.; (1991) “An Economic Analysis of Philanthropy”, iç. **Contemporary Jewish Philanthropy in America**, Ed.: Barry A. Kosmin ve Paul Ritterband, Savage, MD: Rowman & Littlefield, ss. 3–15.
- COLANDER, David; (2003), “The Aging of an Economist”, **Journal of the History of Economic Thought**, 25(2), ss. 157–176.
- COLANDER, David; (2004), “The Art of Teaching Economics”, **International Review of Economic Education**, 3(1), ss. 63–76.
- COLANDER, David; Arjo KLAMER; (1987), “The Making of an Economist”, **Journal of Economic Perspectives**, 1(2), ss. 95–111.
- CORNES, Richard ve Todd SANDLER; (1991), **The Theory of Externalities, Public Goods, and Club Goods**, Cambridge University Press, New York.
- COUPE, Tom; (2000a), “Revealed Performances: Worldwide Rankings of Economists and Economics Departments 1969–2000”, **ECARES Working Paper**, Université Libre de Bruxelles, İnternet Adresi: <http://www.scribd.com>, Erişim Tarihi: 17.10.2009.
- COUPE, Tom; (2000b), “Statistics 101 for (Wannabe) Economists”, **ECARES Working Paper**, İnternet Adresi: <http://mach.vub.ac.be/~tcoupe/surv.pdf> Erişim Tarihi: 12.03.2010.
- COUPE, Tom; (2004), “What do We Know about Ourselves? On the Economics of Economics”, **Kyklos**, 57(2), ss. 197–215.
- DIAMOND, Arthur M.; (1996), “The Economics of Science”, **Knowledge, Technology and Policy**, 9(2-3), ss. 6–49.
- DOBSON, Stephen ve John GODDARD; (1996), “The Demand for Football in the Regions of England and Wales”, **Regional Studies**, 30(5), ss. 443–453.
- DOBSON, Stephen ve John GODDARD; (1998), “Performance, Revenue, and Cross Subsidization in the Football League, 1927–1994”, **Economic History Review**, 51(4), ss. 763–785.
- DONOHUE, John J. ve Steven D. LEVITT; (2001), “The Impact of Legalized Abortion on Crime”, **Quarterly Journal of Economics**, 116(2), ss. 379–420.
- DOW, Sheila C.; (2007), “Variety of Methodological Approach in Economics”, **Journal of Economic Surveys**, 21(3), ss. 447–465.

- DURST, Mose, *Essays Toward A Principled Economics*, İnternet Adresi: <http://www.tparents.org/Library/Unification/Books/Econ/Econ-08.htm>, Erişim Tarihi: 07.11.2009.
- DURUSOY, Serap; (2008), “İktisat Biliminin Yeri ve Yöntemi Neden Sorgulanıyor?”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, 5(1), ss. 1–26.
- DÜNDAR, Uğur; (1995), *Sağlık Sektöründe Maliyet-Fayda Analizi Uygulamaları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 43–118, (Yayınlanmamış Master Tezi).
- EGGERTSSON, Thrainn; (1995), “On the Economics of Economics”, **Kyklos**, 48(2), ss. 201–210.
- ELLISON, Glenn; (2002a), “The Slowdown of the Economics Publishing”, **The Journal of Political Economy**, 110(5), ss. 947–993.
- ELLISON, Glenn; (2002b), “Evolving Standards for Academic Publishing: A q-r Theory”, **The Journal of Political Economy**, 110(5), ss. 994–1034.
- FREEMAN, Richard B; (1999), “The Economics of Crime”, iç. **Handbook of Labor Economics**, Ed. O. Ashenfelter ve D. Card, ss. 3529–3571.
- FREY, Bruno S. ve Reiner EICHENBERGER; (1993), “American and European Economics and Economists”, **The Journal of Economic Perspectives**, 7(4), ss. 185–193.
- GÜRPINAR, Bünyamin; (2008), “Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri- ‘Hukuk ve Ekonomi’ Akımı”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 28, ss. 161–180.
- HEASELL, Stephen ve David PATON; (2001), “Economics and Euthanasia”, **Health Services Management Research**, 14(1), ss. 62–63.
- IANNACCONE, Laurence R.; (1990), “Religious Practice: A Human Capital Approach”, **Journal for the Scientific Study of Religion**, 29(3), ss. 297–314.
- IANNACCONE, Laurence R.; (1991), “The Consequences of Religious Market Structure: Adam Smith and the Economics of Religion”, **Rationality and Society**, 3(2), ss. 156–77.
- IANNACCONE, Laurence R.; (1994), “Why Strict Churches Are Strong”, **American Journal of Sociology**, 99(5), ss. 1180–1211.
- IANNACCONE, Laurence R.; (1995), “Risk, Rationality, and Religious Portfolios”, **Economic Inquiry**, 33(2), ss. 285–295.
- IANNACCONE, Laurence R.; (1998), “Introduction to the Economics of Religion”, **Journal of Economic Literature**, 36(3), ss. 1465–1496.

- IANNACCONI, Laurence R.; Roger FINKE ve Rodney STARK; (1997), "Deregulating Religion: The Economics of Church and State", **Economic Inquiry**, 35(2), ss. 350–364.
- INSBRUCK ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresi: <http://homepage.uibk.ac.at/~c40433/publications.html>, Erişim Tarihi: 11.03.2010.
- KAHNEMAN, Daniel ve Amos TVERSKY; (1979), "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk", **Econometrica**, 47(2), ss. 263–292.
- KHALIL, Elias L.; (1995), "On the Scope of Economics: What is the Question?", **Finnish Economic Papers**, 8(1), ss. 40–55.
- KLEVORICK, Alvin K.; (1975), "Law and Economic Theory: An Economist's View", **The American Economic Review**, 65(2), ss. 237–243.
- KOCHER, Martin ve Matthias SUTTER; (2000), "**The Market for Publications in Top Economics Journals**", Institute of Public Economics Discussion Paper, İnternet Adresi: http://www.uibk.ac.at/ulb/ueber_uns/sowi/edoc/fiwi20001.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2010.
- KONING, Ruud H.; (2000), "Balance in Competition in Dutch Soccer", **The Statistician**, 49(3), ss. 419–431.
- KURAN, Timur; (1993), "The Economic Impact of Islamic Fundamentalism", **iç Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economies, and Militance**, Ed. Martin E. Marty ve R. Scott Appleby, Chicago University Press, Chicago, ss. 302–41.
- KURAN, Timur; (1996), "The Discontents of Islamic Economic Morality", **The American Economic Review**, 86(2), ss. 438–442.
- KURAN, Timur; (1997), "Islam and Underdevelopment: An Old Puzzle Revisited", **Journal of Institutional and Theoretical Economics**, 153(1), ss. 41–71.
- LAZEAR, Edward P.; (1999), "Economic Imperialism", **NBER Working Papers**, Nu. W7300, İnternet Adresi: <http://papers.nber.org/apers/w7300>, Erişim Tarihi: 19 Eylül 2001.
- LEIJONHUFVUD, Axel; (1973), "From Life Among the Econ", **Western Economic Journal**, 11(3), ss. 327–337.
- LEVITT, Steven D.; (1996), "The Effect of Prison Population Size on Crime Rates: Evidence from Prison Overcrowding Litigation", **Quarterly Journal of Economics**, 111(2), ss. 319–351.
- LEVITT, Steven D.; (1998), "Juvenile Crime and Punishment", **Journal of Political Economy**, 106(6), ss. 1156–1185.

- LEVITT, Steven D.; (2004), "Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not", **Journal of Economic Perspectives**, 18(1), ss. 163–190.
- LIBRE DE BRUXELLES ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresleri:
<http://homepages.ulm.ac.be/~tcoupe/wacko.html>;
<http://homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/ranking.html>;
<http://homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/earanking1.pdf>
<http://homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/surv.pdf>;
<http://homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/econ.pdf>
<http://homepages.ulb.ac.be/~tcoupe/human.pdf>; Erişim Tarihi: 20.09.2001.
- LLEWELLYN, K. N.; (1925), "The Effect of Legal Institutions upon Economics", **American Economic Review**, 15(4), ss. 665–683.
- MASSACHUSETTS TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ, İnternet Adresi: http://econ-www.mit.edu/faculty/index.htm?prof_id=gellison, Erişim Tarihi: 13.03.2010.
- MEDOFF, Marshall H.; (1999), "Allocation of Time and Hateful Behavior: A Theoretical and Positive Analysis of Hate and Hate Crimes", **American Journal of Economics and Sociology**, 58(4), ss. 959–973.
- NEBRASKA ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresi: <http://cba.unomaha.edu/faculty/adiamond/web/diahompg.htm>, Erişim Tarihi: 17.03.2010.
- NELSON, Robert H.; (2001), **Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond**, Pennsylvania State University Press, 378s.
- NEUHAUS, Richard John; (1992), **Doing Well and Doing Good**, New York: Doubleday, 312s.
- NOVAK, Michael; (1993), **The Catholic Ethic and the Spirit of Capitalism**, The Free Press, New York, 334s.
- OSTHEIMER, John M.; (1980), "The Polls: Changing Attitudes Toward Euthanasia", **Public Opinion Quarterly**, 44(1), ss. 123–128.
- OREGON ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresi: <http://www.uoregon.edu/~lsingell/>, Erişim Tarihi: 11.03.2010.
- ÖZSOY, İsmail; (2009), "İktisadî Adamdan Toplum Adamına", **Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 48, ss. 177–206.
- PARISI, Francesco; (2003), "Freedom of Contract and the Laws of Entropy", **Supreme Court Economic Review**, 10, ss. 65–90.
- PARISI, Francesco; (2004a), "Positive, Normative and Functional Schools in Law and Economics", **European Journal of Law and Economics**, 18, ss. 259–272.

- PARISI, Francesco; (2004b), “The Harmonization of Legal Warranties in European Sales Law: An Economic Analysis”, **The American Journal of Comparative Law**, 52(2), ss. 403–431.
- PEEL, David A. ve Dennis A. THOMAS; (1988), “Outcome Uncertainty and the Demand for Football: An Analysis of Match Attendances in the English Football League”, **Scottish Journal of Political Economy**, 35(3), ss. 242–249.
- PEEL, David A. ve Dennis A. THOMAS; (1992), “The Demand for Football: Some Evidence on Outcome Uncertainty”, **Empirical Economics**, 17(2), ss. 323–331.
- PENN STATE ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresi: <http://www.psupress.org/books/titles/0-271-02095-4.html>, Erişim Tarihi: 08.02.2010.
- POSNER, Richard A.; (1973), “An Economic Approach to Legal Procedure and Judicial Administration”, **The Journal of Legal Studies**, 2(2), ss. 399–458.
- POSNER, Richard A.; (1974), “Theories of Economic Regulation”, **The Bell Journal of Economics and Management Science**, 5(2), ss. 335–358.
- POSNER, Richard A.; (1979a), “Some Uses and Abuses of Economics in Law”, **The University of Chicago Law Review**, 46(2), ss. 281–306
- POSNER, Richard A.; (1979b), “Utilitarianism, Economics, and Legal Theory”, **The Journal of Legal Studies**, 8(1), ss. 103–140.
- POSNER, Richard A.; (1980), “Ethical and Political Basis of the Efficiency Norm in Common Law Adjudication”, **Hofstra Law Review**, (8), ss. 487–507.
- POSNER, Richard A.; (1981), **The Economics of Justice**, Harvard University Press, Cambridge, 432s.
- POSNER, Richard A.; (1995), **Aging and Old Age**, University of Chicago Press, Chicago, 384s.
- POSNER, Richard A.; (1998), “Bentham’s Influence on the Law and Economics Movement” **Current Legal Problems**, (51), ss. 425–439.
- POSNER, Richard A.; (1999), “An Economic Approach to the Law of Evidence” **Stanford Law Review**, 51(6), ss. 1477–1546.
- POSNER, Richard A.; (2005), “Intellectual Property: The Law and Economics Approach”, **The Journal of Economic Perspectives**, 19(2), ss. 57–73.
- POSNER, Richard A.; (2007), **Economic Analysis of Law**, Aspen Publishers, 816s.

- PRINCETON ÜNİVERSİTESİ; (2002), “Kahneman Gets Warm Reception After Winning Nobel”, İnternet Adresi: <http://www.princeton.edu/r/news/02/q4/1009-kahneman-b.htm>, Erişim Tarihi: 07.05.2008.
- RAMSAY, Harvie; (1975), “Firms and Football Teams”, **British Journal of Industrial Relations**, 13(3), ss. 396–400.
- ROSEN, Sherwin ve Allen SANDERSON; (2001), “Labor Markets in Professional Sports”, **Economic Journal**, 111(469), ss. 47–68.
- SAVAŞ, Vural Fuat; (1999), **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1036s.
- SAWYER, Darwin O.; (1982), “Public Attitudes Toward Life and Death”, **Public Opinion Quarterly**, 46(1), ss. 521–533.
- SENT, Esther-Mirjam; (1999), “Economics of Science: Survey and Suggestions”, **Journal of Economic Methodology**, 6(1), ss. 95–124.
- SCHEIBER, Harry N.; (1981), “Regulation, Property Rights, and Definition of ‘The Market’: Law and the American Economy”, **The Journal of Economic History**, 41(1), ss. 103–109.
- SIMMONS, Robert; (1996), “The Demand for English League Football: A Club Level Analysis”, **Applied Economics**, 28(2), ss. 139–155.
- SLOANE, Peter J.; (1971), “The Economics of Professional Football: The Football Club as a Utility Maximiser”, **Scottish Journal of Political Economy** 8(2), ss. 121-146.
- SPEIGHT, Alan ve Dennis THOMAS; (1997), “Football League Transfers: a Comparison of Negotiated Fees with Arbitration Settlements”, **Applied Economics Letters**, 4(1) ss. 41–44.
- STEINFELS, Peter; (1999), “Beliefs Column: Carrying Economics to Religion”, **New York Times**, İnternet Adresi: <http://www.wright.edu/~tdung/religion-econ.htm>, Erişim Tarihi: 14.02.2010.
- STEPHAN, E. Paula; (1996), “The Economics of Science”, **Journal of Economic Literature**, 34(3), ss. 1199–1235.
- SUTTER, Matthias ve Martin KOCHER; (2004), “Patterns of Co-authorship among Economics Departments in the USA”, **Applied Economics**, 36(4), ss. 327 – 333.
- SUTTER, Matthias; Martin KOCHER ve Robert MRSIC; (2002), “Representation and Educational Background of European Economists in Top Journals of Economics”, **Empirica**, 29(4), ss. 275–288.

- SÜSSMUTH, Bernd; Martin STEININGER ve Stephane GHIO; (2006), “Towards a European Economics of Economics: Monitoring a Decade of Top Research and Providing Some Explanation”, **Scientometrics**, 66(3), ss. 579–612.
- TAYLOR, Lowell; (2000), “Wackonomics”, **The Economist**, İnternet Adresi: <http://ftp.vub.ac.be/~tcoupe/wacko.html>, Erişim Tarihi:05.03.2008.
- TEZEL, Gülbahar; (2007), “Kurumsal İktisat ve ‘Yeni Bilim’ Tartışmaları”, iç. **Kurumsal İktisat**, Der. Eyüp Özveren, İmge Kitabevi, Ankara, ss. 365–400.
- TOMER, John F.; (2001), “Economic Man vs. Heterodox Men: The Concepts of Human Nature in Schools of Economic Thought”, **Journal of Socio-Economics**, 30(4), ss. 281–293.
- ULUSLARARASI ŞEFFAFLIK KURULUŞU, İnternet Adresi: http://www.transparency.org/publications/publications/annual_reports/ti_ar_2008, Erişim Tarihi: 07.05.2010.
- VAZQUEZ, Jorge M. ve Bruce SEAMAN; (1997), “Criminal Behavior in General Equilibrium: Who Benefits From Crime”, **Journal of Socio-Economics**, 26(3), ss. 303–322.
- VISCUSI, W. Kip; (1993), “The Value of Risks to Life and Health”, **Journal of Economic Literature**, 31(4), ss. 1912–1946.
- VUJIC, Suncica Nikola; (2009), **Econometric Studies to the Economic and Social Factors of Crime**, Tinbergen Institute Research Series, İnternet Adresi: <http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/1871/13245/5/8633.pdf>, Erişim Tarih: 02.04.2010.
- WALLIS, J. L. ve B. E. DOLLERY; (1993), “The Economics of Economics: A Model of Research Discourse”, **Australian Economic Papers**, 32(60), ss. 175–184.
- WYPLOSZ, Charles; (1998), “The Culture of Economic Policy Advice: An International Comparison With Special Emphasis on Europe”, İnternet Adresi: <http://hei.unige.ch/~wyplosz/stgallen.pdf>, Erişim Tarihi: 07.11.2009.
- YAY, Turan; (2004), “Avusturya İktisat Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi”, **Piyasa**, 11, ss. 1–29.
- ZÜRİH ÜNİVERSİTESİ, İnternet Adresi: <http://www.iew.unizh.ch/grp/frey/> Erişim Tarihi: 02.04.2010.

